

Kardeşlik hukukunun tesisinde “ben” değil “biz” diyebilmenin rolü

The role of saying not me but us in the
establishment of the law of brotherhood

H. İbrahim ŞENGÜN

Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet

21. yüzyılın önemli bir özelliği bireyleri yalnızlaştırması ve insanlara “ben merkez”li bir hayatı hedef olarak benimsetmeye çalışmasıdır. Bilgi çağı olarak adlandırılan bu çağda insanlar artık birey odaklı bir yaşam sürme hedefiyle birçok değerini kaybetti. İnsanlar, başkasına ihtiyaç duymayan ve ihtiyaç duyulmayan bir varlık olma çabası içine girmeye başladılar. Başta ABD olmak üzere birçok gelişmiş ülkede sosyal bilimciler bu konu hakkında henüz yeni düzenlemeler yaparken, Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri yaklaşık yüz sene önce bu muhtemel problemi görmüş ve çözüm önerileri geliştirmiştir. Bu çalışmada Bediüzzaman Said Nursi’nin muhtelif eserlerinde değindiği ve Risale-i Nur’u bir bütün olarak bina ettiği, ortak akıl ve ruhu ifade eden meşveretin önemine vurgu yapılarak çeşitli ülkelerde bunun karşılığı olan kavramlar irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kardeşlik, Ortak Akıl, Meşveret, Ekip Ruhu, Kurumsal Sosyal Sorumluluk.

Abstract

An important feature of the 21st century is that it isolates individuals and tries to make people adopt a “self-centered life” as a target. In this age of information, people have lost many values as they stuck on the individual-oriented lives. People began to strive to become an entity that did not need anyone else and was not needed. While social scientists have newly started to puzzle this issue in many developed countries especially in the USA; Bediuzzaman Said Nursi saw this possible problem about a hundred years ago and presented solutions. In this study, it will be tried to examine the concept ‘consultancy’ which Bediuzzaman Said Nursi mentioned in his various works and built Risale-i Nur as a whole on it.

Keywords: Brotherhood, Common Mind, Consultancy, Team Spirit, Corporate Social Responsibility.

Giriş

Bediüzzaman Said Nursî, İşarat'ül İcaz'da "bütün ihtilalat-ı beşeriyenin madeni bir kelime olduğu gibi bütün ahlak-ı seyyienin membaı dahi bir kelimedir." Birinci kelime: Ben tok olayım başkası aç olsun bana ne?

İkinci kelime: Sen zahmetler içinde boğul ki, ben nimetler ve lezzetler içinde rahat edeyim" şeklinde insanlar arasındaki kargaşanın ve kavganın sebeplerini ortaya koymaktadır.

(Nursî, İşarat'ül İcaz, 2019). Ayrıca, Kastamonu Lahikası'nda Bediüzzaman, İşaratül İcaz için «Eski Said'in ise Arabi risalelerinden yalnız İşarat'ül İcaz Risale-i Nur'da en mühim bir mevki almış» (Nursî, Kastamonu Lahikası, 2009) demiştir. Risale-i Nur'un her bir eserinin kendi başına riyaseti var diyen Bediüzzaman Said Nursî burada Eski Said eserlerinin arasında İşarat'ül İcaz'a ayrı bir önem atfetmiştir. Dolayısıyla İşarat'ül İcaz'da geçen her bir tespit bu noktalara binaen ayrıca önemli, hayati bir değere sahiptir.

Ayrıca burada bütün ihtilallerin yani kavgaların, karışıklığın, problemlerin vs kaynağı olarak bu iki konunun gündeme getirilmesi önemlidir. Keza iddialı bir ifade olan "bütün" kavramı kullanılarak başka bir sebebin sosyolojik travmalara, kavgalara bu kadar etki etmediği vurgulanmıştır. Ayrıca, bu iki konu insanlar arası tüm ayrışmaların, kavgaların kaynağı olarak gösterilmiştir.

Yukarıda ifade edilmek istenen konu Bediüzzaman'a göre sadece kendi menfaatini düşünen fertler, toplum için bir kazanıma sebep olmamakta, fakat insanlar arası çatışmanın müsebbibi olmaktadır. "Sen çalış ben yiyeyim" in iktisadi hayattaki karşılığı faizdir. Bunun yanında faizi haram görüp zihinlerin arka planında faiz düşüncesine cevaz bulma çabası modern dönem bir kısım Müslümanlarının nefsinde yerini bulmaktadır. Zira bu çağ, insanlara mutlu olması gerektiğini empoze etmekte ve insanları rahata ve konfora yöneltmektedir. (Hedeflediği konfora ulaşabilmek için faiz konusunda taviz verebilen bir seküler müslüman modeli ile karşı karşıya olduğumuz da açıktır ancak biz ana temayı değiştirmemek adına çok detaylandırmıyoruz.)

Bu çalışmada ana konu olarak bireylerin sadece kendi menfaatlerine yönelik beklenti ve tutumlarının toplum açısından sakıncalarına değinilecek, ülkelerin farkına henüz vardıkları bu probleme karşı geliştirmiş oldukları stratejilerin yanında Bediüzzaman'ın bu konu için sunduğu çözüm önerileri ve yaklaşımlar tartışılacaktır. Nihai olarak kardeşlik hukukunun tesisinde bireylerin bir zihniyet devrimine ihtiyaç duyduklarından yola çıkılarak kolektif ruha sahip olabilmek için öncelenmesi gereken söylemlerin gereğinden bahsedilecektir.

Bediüzzaman'a Göre Beşeri İhtilâlâta Sokan Nedenler

Bediüzzaman Said Nursî Risale-i Nur'un muhtelif yerlerinde şahsi menfaati ön planda tutmanın sakıncalarından bahsetmiştir. İlkın Hutbe-i Şamiye'de sıralamış olduğu altı hastalıktan biri olarak "menfaat-i şahsiyeye

*Bir fabrikadaki
çarklar ve
dişliler misaline
Risalelerde
sıkça yer veren
Bediüzzaman,
bununla
muavenetin
önemine vurgu
yapmaktadır.*

hasr-ı nazar etmek”i ifade etmektedir (Nursi, Eski Said Dönemi Eserleri, 2009). Ortadoğu insanının ve hatta insanlığın ahirzamanda sosyal hayattaki problemlerini ve bu problemlere karşı geliştirilmesi gereken çözüm önerilerini ortaya koyması bakımından Hutbe-i Şamiye bir manifesto niteliğindedir. Rüyada Bir Hitabe’de medeniyet-i hazıra ve Kur’an medeniyetini karşılaştırırken Bediüzzaman, Medeniyet-i Hazıra’nın dünya hayatını bir cidal (çarpışma, mücadele) olarak gördüğünü ifade etmektedir. Buna karşın Kur’an medeniyeti hayatın esasını bir muavenet (yardımlaşma) olarak görmektedir (Nursi, Eski Said Dönemi Eserleri, 2009). Bu bakımdan Kur’an medeniyeti insanların birbirine ihtiyaç duymasından ötürü onları yakınlaştırmasının yanında, onların yeri geldiğinde şahsi menfaatlerinden ödün vermesini öngörmektedir.

Bir fabrikadaki çarklar ve dişliler misaline Risalelerde sıkça yer veren Bediüzzaman, bununla muavenetin önemine vurgu yapmaktadır. Nur talebelerinin olmazsa olmazı olan ve laakal on beş günde bir okunmasını tavsiye ettiği İhlas Risaleleri’nde bu konu tefani olarak isimlendirilmektedir. Ona göre kardeşlerin bu hizmet-i imaniyede kendilerini birbirlerinde fani kılmaları gerekmektedir (Nursi, Lemalar, 2013). Bu, gerektiğinde kendinden ödün verip kardeşinde fani olmak demektir. Bir asr-ı saadet metodu olan bu yaklaşım o dönem maddi cihatta muzafferiyet kazandırdığı gibi maddi kılıcın kınına girdiği ve manevi cihadın metodolojik olarak benimsenmesi gerektiği bu dönemde de başarı getirmektedir.

“Ben kusurlu fehminle, şu zamanda heyet-i ictimaiye-i islamiyeyi çok çark ve dolapları bulunan bir fabrika suretinde tasavvur ediyorum. O fabrikanın bir çarkı geri kalsa, yahut bir arkadaşı olan başka çarka tecavüz etse, makinenin mihanikiyeti bozulur. Onun için, ittihad-ı islam’ın tam zamanı gelmeye başlıyor. Birbirinizin şahsi kusurlarına bakmamak gerektir.” diyerek Bediüzzaman, içtimai hayatta herkesin birbirine destek sağlamak durumunda olduğunun altını çizmektedir. Ayrıca, bu sözün devamında ecnebinlerin bir kısmının bizden bazı güzel hasletlerle beraber “eğer ben ölsem, milletim sağ olsun. Çünkü, milletimin içinde bir hayat-ı bakıyem var.” sözünü de aldığını ifade etmektedir. Bu kelimenin kaynağının iman ehlinde olduğunu, fakat birçok olumlu özellik gibi bunun da ecnebinler tarafından bizden alındığını hatırlatmaktadır.

Bediüzzaman, insanları ayırışmaya iten “ben tok olayım başkası aç olsun bana ne” kelimesini alem-i insaniyeti zelzelelere maruz bırakmakla yıkılmaya yaklaştıran bir kelime olarak görmektedir. Bu kelimeyi sildirecek olanın ancak zekat olduğunu belirtmektedir. Zira beşerin tabakaları arasında havas tabakasından avam tabakasına doğru merhamet; avam tabakasından da havas tabakasına doğru hürmetin olabilmesi için zekat müessesesine ihtiyaç duyulmaktadır. Zekat sayesinde farklı gelir gruplarına ait kişiler birbirlerine daha şefkatli yaklaşacaklar ve halk dilinde “orta direk” olarak adlandırılan orta düzey gelir grubu güçlenecek ve toplumun refah seviyesi de yükselecektir.

2017 verilerine göre Türkiye’de en zengin %20’lik grubun geliri, en yoksul %20’lik grubun gelirinin 7.5 katı olarak tespit edilmiştir (www.tuik.gov.tr). Bu oranın artışıyla Türkiye’deki ekonomik istikrarsızlığın paralel gittiği görülmektedir. Ayrıca çeşitli suç oranlarında artış, insanların birbirlerine güvenmeyişi ve en önemlisi gelecek nesillere yaşanabilir bir ülke bırakmama gibi tehlikeler de bu konu ile yakından ilişkilidir. Zira Kuranda mükerreren namaz emrinin hemen akabinde zekât da emredilmekte ve insanlara zekâtın ne denli önemli bir ibadet olduğuna dair önemli hatırlatmada bulunmaktadır.

“Sen zahmetler içinde boğul ki, ben nimetler ve lezzetler içinde rahat edeyim” kelimesinin ortadan kaldırılabilmesi için Bediüzzaman Said Nursi “Nev-i beşeri umumi felaketlere sürükleyen ve Bolşevikliğe sevk edip terakkiyatı, asayiş mahveden ikinci kelimeyi kökünden kesip atan, hurmet-i ribadır” (Nursi, İşarat’ül İcaz, 2019) demektedir. Bu da ona göre ancak faizin ortadan kalkması ile mümkün olabilmektedir. İnsanlığı umumi felaketlere sürükleyen bu kelimenin esas kaynağı olarak faiz gösterilmekte ve dolayısıyla aslında faizin basit bir para kazanma aracından çok daha büyük ve dehşetli yaralara yol açtığı ifade edilmektedir. Zira beşeri felaketlere sürüklemesinin yanında asayiş mahveden bir yaklaşımı beraberinde getiren faiz yüzünden insanların/insanlığın karşılaştığı/karşılaşacağı sıkıntılara dikkat çekmektedir. Riba (faiz) konusunu Yahudilerin mahrum kaldıkları ve daima zulmünü gördükleri hükümetlerden ve galiblerden intikam almak için bir intikam aracı olarak doğduğunu Lemaat adlı eserinde ifade eden Bediüzzaman, faizin emek-sermaye çatışmasını başlatan en önemli etken olduğunu burada da ifade ederek içtimai hayata vermiş olduğu zararın da bir kez daha altını çizmiştir (Nursi, Sözler, 2007).

İslam’da faizin niçin yasakladığı açıklanırken gösterilecek ilk gerekçe faizin sömürüye dönüşen bir zulüm olmasıdır. Allah, serveti insanın hizmeti için yaratmışken ve artık servete sahip olanların, ihtiyaç içinde olanları desteklemeleri öngörülmüşken faiz bu ilkelere aykırı hareketi doğurmaktadır. İkinci gerekçe; faiz ile servet yoksuldan alınıp varlıklı olana verilmekte ve böylece faiz yüzünden servet dağılımındaki eşitsizlik sürekli olarak artmaktadır. Üçüncü gerekçe de faiz, kazançlarını yığılmış bir servetten elde etmeye başlamış atıl bir halk sınıfı meydana getirmektedir. Toplum bu atıl sınıfın emeğinden de teşebbüsünden de yoksun bırakılmaktadır. Böylesi bir hayat tarzı zaten onların kişilikleri açısından zararlıdır. Özetle faiz; adaletin tesisi, ihtiyaçların karşılanması, optimal büyüme ve tam istihdam, adil dağılım ve ekonomik istikrarın gerçekleşebilmesi için yasaklanmıştır denilebilir (Çemberlitaş, 2019).

Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Himmetin Millete Olması

Bediüzzaman “Kimin himmeti milleti ise o kimse tek başıyla küçük bir millettir” ifadesiyle ferdiyetçilikten çok bireyin millet veya toplum menfaatlerini öncelemesi gereğinden bahsetmektedir. Devamında “kimin himmeti

İslam’da faizin niçin yasakladığı açıklanırken gösterilecek ilk gerekçe faizin sömürüye dönüşen bir zulüm olmasıdır.

*Ortak aklı
öngören ve kişileri
bencillikten
kurtaran
kurumsal fayda
odaklı projelere
ilgi her geçen
gün artmaktadır.
Siyasal iktidarlar
otoriterlikten
uzaklaşmış,
demokrat ve
katılımcı liderler
ve söylemler artık
daha fazla kabul
görmektedir.*

yalnız nefsi ise o insan değil (Hz. Ali'den iktibasla), çünkü insanın fıtratı medenidir. Ebna-i cinsini mülahazaya mecburdur. Hayat-ı içtimaiye ile hayat-ı şahsiyesi devam edebilir.” (Nursi, Eski Said Dönemi Eserleri, 2009) ifadeleriyle önemli bir noktaya parmak basmakta, içtimai hayat ile şahsi hayatın devamının mümkün olabildiğini ifade etmektedir. Çünkü insan fıtraten medenidir, mutlaka diğer insanlar ile iletişim içinde olmak, onlarla yardımlaşmak ve dayanışmak zorundadır. En temel besin kaynağı olan bir ekmeğin yenildiğinde o ekmeğin hammaddesi olan buğdayı eken, biçen, onu un haline getiren, unu ekmeğe yapıp satan tüm kişilerin adeta elini öpmek zorunda olduğu için insanın yalnız bir şekilde kimseye muhtaç olmadan hayatını devam ettirmesi pratikte çok mümkün değildir. Bu örnek ile, insanların ne denli birbirlerine muhtaç oldukları görülmektedir. Ayrıca bu küçük örnek ile insanların diğergamlığı öğrenmek durumunda oldukları anlatılmakta ve bu sayede ben merkezli bir hayattan vazgeçmeleri beklenmektedir.

Ancak yukarıda sözü edilen hususlar bireyin toplum için feda edilmesi anlayışını desteklemez. Birey kendi menfaatini toplum için feda edebilir. Fakat, hukuki açıdan birey odaklı olmak ve bireyin hukukunu hiçbir şeye feda etmemek gerekir. Adalet-i mahza anlayışına göre bir gemide dokuz canı bir masum olduğunda canilerin cezasız kalmasını engellemek adına da olsa masumun feda edilmesi ve o geminin batırılması mümkün değildir. Dolayısıyla insanın birey olarak hukuku en temel hukuktur. Burada anlatılmak istenen konu Kur’anda ferdiyetçiliğin asla kabul görmediği gerçeğidir. Dolayısıyla bu iki konu birbirine karıştırılmamalıdır.

Ortak aklı öngören ve kişileri bencillikten kurtaran kurumsal fayda odaklı projelere ilgi her geçen gün artmaktadır. Siyasal iktidarlar otoriterlikten uzaklaşmış, demokrat ve katılımcı liderler ve söylemler artık daha fazla kabul görmektedir. İşletmeler de kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) projeleri ile ortak aklı öngören ve toplumsal fayda orijinli projelerde yer almak için yarışmaktadır. Rekabet etmede eskiden bireysel istek ve ihtiyaçlar ön planda iken artık toplumun beklentileri dikkate alınmakta ve sosyal projelerde boy göstermek rekabet etmede işletmeleri avantajlı hale getirmektedir. Dünya devi şirketlerin CEO’ları işletmeleri yönetmenin yanında işletmece açılan okul veya toplum yararına kurulan derneklerin kuruluşlarında kendilerini göstermektedir. Çünkü günümüzde işletmeler marka imajlarını ancak bu şekilde güçlendirmektedirler.

KSS faaliyetlerine son yıllarda ağırlık veren ülkelere bakıldığında Hollanda, İrlanda ve Danimarka’nın ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Bu ülkelerin refah seviyesi ve insani gelişmişlik seviyesi de oldukça yüksek olduğundan KSS faaliyetlerinin gelişmişlik üzerine pozitif etkide bulunduğu rahatlıkla ifade edilebilir.

Şahs-ı Vahid Yerine Şahs-ı Manevi ve Ekip Çalışması

Bediüzzaman, telif ettiği Risaleleri ve başlatmış olduğu Nur Hareketini kendi şahsına indirgememiştir. Kendisini bir üzüm ağacının kuru çubuğuna benzetmiş, (Nursi, Bediüzzaman Said Nursi Tarihçe Hayatı, 2007) üzümün

tadını kuru çubukta aramanın beyhude olacağını vurgulayarak şahs-ı manevi kavramına işaret etmiştir. Burada ilmî tevazuunun yanında şüphesiz kolektif ruha saygı ve onu öncelime vardır. Aynı şekilde Risalelerin birçok yerinde kendisini talebelerinin ders arkadaşı olarak gören ifadeleriyle de şahs-ı manevi merkezli bir cemaat olmanın gereğini ortaya koymuştur.

Ayrıca Bediüzzaman İhlas Risalesi'nde üzerinde durduğu tefani düsturlarla beraber takım çalışması ve iş bölümüne de vurgu yapmaktadır.

“İkinci misal: Ehl-i san'at, netice-i san'atı ziyade kazanmak için, iştirak-i san'at cihetinde mühim önemli bir servet elde ediyorlar. Hattâ dikiş iğneleri yapan on adam, ayrı ayrı yapmaya çalışmışlar. O ferdi çalışmanın, her günde yalnız üç iğne, o ferdi san'atın meyvesi olmuş. Sonra, teşrikü'l-mesâi düsturu kuralıyla on adam birleşmişler. Biri demir getirip, biri ocak yandırıp, biri delik açar, biri ocağa sokar, biri ucunu sivirtir, ve hâkezâ bunun gibi...Her birisi iğne yapmak san'atında yalnız cüz'î bir işle meşgul olup, iştigal ettiği hizmet basit olduğundan vakit zayi olmayıp, o hizmette meleke kazanarak, gayet sür'atle işini görmüş. Sonra, o teşrik-i mesâi ve taksim-i a'mâl düsturuyla olan san'atın semeresini taksim etmişler. Her birisine bir günde üç iğneye bedel üç yüz iğne düştüğünü görmüşler. Bu hadise, ehl-i dünyanın san'atkârları arasında, onları teşrik-i mesâiye sevk etmek için dillerinde destan olmuştur.” (Nursi, Lemalar, 2013)

Adam Smith'in Ulusların Zenginliği kitabında da (2006) geçen bu örneğe göre Bediüzzaman, iş bölümü ve ekip ruhunun verimliliğe olan etkisini (100 kat) vurgulamaktadır. Günümüz postmodern işletmelerinde takım çalışmasının önemine vurgu yapılmakta ve takım çalışmasının verimliliğe olan fevkalade etkisi literatürde yerini bulmaktadır. Bir dönem dünyadaki işletmelere damgasını vuran ve hala etkisi devam eden Toplam Kalite Yönetimi'nde esas olan konular sürekli iyileşme (Kaizen) ve takım çalışmasıdır. Japonların tüm dünyaya öğrettikleri kalite anlayışının temelinde bu iki unsur vardır. Japonların üretim anlayışlarına yansımış olan kolektif ruh, kültürel kodlarına da işlemiş ve “küçük adımlarla daha iyiye gitme” ile bu satede deprem vs. krizleri çok az hasarla atlatmaktadırlar. Dolayısıyla bir arada yaşayabilmeyi başaran, bencillikten uzak diğergam toplumlar her alanda olduğu gibi ekonomik hayatta da başarılı bir profil ortaya koymaktadırlar.

Sonuç

Günümüz insanını geçmiş asırlardan ayıran temel özelliklerden biri bencil bir ruha sahip olması ve kendi dışında yaşayan insan veya diğer varlıkları adeta yok sayarak şahsi menfaatini öncelemesidir. Sorumluluk bilincinden uzak ve “ben” merkezli büyüyen yeni bir jenerasyon ve bu jenerasyonun beklentileri ile karşı karşıya olunan bu günlerde kolektif ruhu odağına alan yaklaşımlar ve bu konudaki yeni söylemler geliştirilmektedir. Twenge “Ben Nesli” kitabıyla bu konuya parmak basmakta ve ABD'de bu jenerasyonun domine olduğundan bahsetmektedir. Bunun önemli bir sosyal problem olduğunun altını çizen Twenge, sosyal bilimcilerin bu konuda kafa yorması gerektiğini ifade etmektedir. Problemin günümüzdeki izdüşümünü

Günümüz insanını geçmiş asırlardan ayıran temel özelliklerden biri bencil bir ruha sahip olması ve kendi dışında yaşayan insan veya diğer varlıkları adeta yok sayarak şahsi menfaatini öncelemesidir.

yaklaşık 100 sene önce analiz eden Bediüzzaman'a göre ise "menfaat-i şahsiyeye hasr-ı nazar etmek" insanlığın bir hastalığıdır. Bediüzzaman bu hastalığa faizin ortadan kaldırılması ve zekat konusunda hassas olunması ile karşı koyulabileceğinin altını çizmektedir.

Ayrıca bu çalışmadan yola çıkarak şu tespitlerde bulunulabilir:

- Birey hak ve hürriyetleri her zaman en temel haklardandır. Ancak bunun yanında bireysel menfaatlerden ziyade insanların toplum menfaatini hiçe saymaması, tutum ve davranışlarında buna dikkat etmesi gerekir. Örneğin, bir kişi sadece kendisini düşünürse çevreye daha rahat zarar verebilir. Fakat toplum menfaatlerine aykırı olmama adına ve gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakmak adına çevreye saygılı olması gerektiğinin farkındadır. Bu anlamda toplum menfaatine uygun hareket etmek, esasında gelecek odaklı düşünme anlamına gelmektedir.

- Tek adama dayalı siyasi sistemler tecrübe edilmiş ve başarılı olmadıkları görülmüştür. Katılımcı demokrasiler günümüzde popülerite kazanmış, meşverete dayalı oldukları için daha istikrarlı bir yönetim sergilemişlerdir. Zira "tek adamlı" sistemlerde yöneticiyi elde eden aynı zamanda ülke yönetimini de ele geçirmiş olacaktır. Aynı şey diğer STK ve cemaatler için de geçerlidir. Katılımcı anlayış sayesinde bireylerde aidiyet duygusu gelişmiş olacak ve bu da bireylerin mutluluk oranlarına olumlu katkı sağlayacaktır.

- Katılımcı liderlik anlayışı işletmelerde de postmodern yönetim şeklinin bir yöntemi olarak benimsenmiş olup, bir zamanlar bir kişiye ya da aileye dayalı olarak kurulan dünya markaları da ortak akla dayalı ve katılımcı bir anlayışla kurumsallaşarak varlıklarını devam ettirmektedir.

Kaynakça

Çemberlitaş, İ. (2019). Bir İslami Finans Aracı Olarak Teverruk; AAOI-FI Uyarınca Muhasebe ve Raporlanması. Malatya: İnönü Üniversitesi S.O.B.E (Basılmamış Doktora Tezi).

Nursi, B. S. (2007). Bediüzzaman Said Nursi Tarihçe Hayatı. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.

Nursi, B. S. (2007). Sözler. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.

Nursi, B. S. (2009). Eski Said Dönemi Eserleri. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.

Nursi, B. S. (2009). Kastamonu Lahikası. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.

Nursi, B. S. (2013). Lemalar. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.

Nursi, B. S. (2019). İşarat'ül İcaz. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.

Smith, A. (2006). Ulusların Zenginliği(çev. Haldun Derin). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Twenge, J. M. (2009), "Ben Nesli". İstanbul: Kaknüs Yayınları (Çev. Esra Öztürk).

www.tuik.gov.tr. E.T. (10.06.2019)